У Казармах судили чоловіка за тяжкі злочини. Це був старий індіянин з річки Білої Риби, що впадає в Юкон нижче озера Ле-Барж. Його справа збурила всю людність не в самому тільки Доусоні, але й на тисячі миль вгору й униз по Юкону. Грабіжники на морі й на суходолі, англосакси мали звичай запроваджувати серед упокорених народів свої закони, і часто дуже суворі. Проте цим разом здавалось, що закон занадто м'який і не відповідає злочинам Імбера. Здавалось, що годі й кару знайти, яка б урівноважила ці злочини. Присуд був ясний наперед, і хоч це найжорстокіша кара, проте вона була легша за злочини, бо Імбер міг заплатити лише одним своїм життям, а сам він занапастив цілі десятки життів.

Власне, на його руках було стільки крові, що несила було й полічити всіх убивств, які він заподіяв. Люди намагались, сидячи де на привалі з люлькою в зубах або гріючись коло грубки, хоч приблизно підрахувати усіх, хто загинув від його рук. Він убивав і по одному, і по двох, і навіть цілими гуртами… І всі ці нещасні — були білі, самі тільки білі. Ці безглузді й безцільні вбивства залишались загадкою для кінної поліції і тоді, коли владу тут посідали поліційні офіцери, і тоді, коли почали розробляти річки і з домініону приїхав губернатор, щоб примусити країну платити за своє багатство.

А найзагадковіше було те, що Імбер сам прийшов у Доусон і доброхіть віддався властям. Пізньої весни, коли Юкон клекотів і вирував у своїх крижаних кайданах, старий індіянин звернув із стежки, що йшла через лід, і насилу видерся на берег. Тут він спинився і, кліпаючи очима, подивився на головну вулицю. Повз нього проходили люди і помічали, що він дуже кволий і ледве ногами переступає. Недалечко лежали колоди на хату. Індіянин, хитаючись, доволікся до них і сів. Він просидів там цілий день, дивлячись просто перед себе на безупинний людський потік. Багато хто зацікавлено обертався і здибав його пильний погляд, а в декого вихоплювались і голосні зауваження на адресу старого сиваша з таким чудним виразом на обличчі. Потім знайшлася сила людей, що

згадували, як їх вразила його незвичайна постать, і до самої смерті вони похвалялись, що так швидко завважили цю незвичайність.

Але справжнім героєм дня виявився Дікенсен, Маленький Дікенсен. Він приїхав у цей край з великими мріями і з повними кишенями грошей. Проте разом з грішми розвіялись і мрії, і, щоб заробити на дорогу назад до Штатів, він став за рахівника в маклерську контору "Голбрук і Мейсон". Потойбіч вулиці, саме напроти цієї контори, і лежали ті колоди, що на них сидів Імбер. Дікенсен побачив його через вікно, коли йшов снідати. Повернувшись після сніданку в контору, він знов подивився у вікно: старий сиваш, як і перше, сидів на купі дерева.

Дікенсен раз по раз позирав у вікно і потім також усе своє життя дуже пишався власною проникливістю. Він був романтичний хлопець, і старий поганин там на колодах вдавався йому наче втіленням племені сивашів, яке незворушно споглядає навалу англосаксів на рідну землю.

Минали години по годинах, а Імбер усе сидів, не міняючи пози, не поворухнувши жодним м'язом. Дікенсен згадав випадок з чоловіком, який сидів на санках посеред головної вулиці, де ввесь час сновигали люди. Усі думали, що він спочиває, але згодом, коли до нього доторкнулись, виявилось, що він уже замерз і захолов, і це серед найлюднішої вулиці в місті. Тіло, щоб розігнути, — інакше його не можна було покласти в труну, — довелось волокти до вогню, аби воно відтануло. Дікенсен аж здригнувся на ці спогади.

Пізніше Дікенсен вийшов на вулицю викурити сигару й трохи прогулятись. За яку хвилину на вулиці з'явилась Емілі Тревіс. Це була вродлива, з вишуканими манерами, чарівна дівчина, що вбиралась і в Лондоні, і на Клондайку, як і личить дочці гірничого інженера-мільйонера. Маленький Дікенсен поклав сигару на підвіконня так, щоб потім взяти її знову, і підняв капелюха.

Вони розмовляли хвилин, може, з десять, коли це Емілі Тревіс, глянувши через його плече, злякано скрикнула.

Озирнувшись, Дікенсен мимохіть і собі здригнувся. Імбер перейшов вулицю і став біля них, немов якась похмура тінь, вп'явшись голодними очима в дівчину.

— Чого тобі треба? — хоробро спитав Дікенсен тремтячим голосом.

Імбер щось пробубонів і підійшов впритул до Емілі Тревіс. Він уважно й пильно оглянув її всю, з голови до п'ят. Найбільше його зацікавило її шовковисте каштанове волосся і рум'янець на щоках, вкритих ніяшим пухом, як крильця метелика. Він обійшов навколо неї і оглянув її так, немов перед ним був який кінь або човен. Випадково її рожеве вушко опинилось між його поглядом і променем призахідного сонця і, спаленівши, стало зовсім прозоре. Він спинивсь і довго дивився на нього. Потім уважно приглянувся її голубим очам, знову щось пробубонів, поклав долоню на руку дівчині трохи нижче плеча, а другою своєю рукою зігнув її в лікті. На лиці йому відбився подив і огида, і з презирливим бурчанням він випустив її руку. Вимовивши кілька горлових звуків, він став до дівчини спиною і звернувся до Дікенсена.

Дікенсен його не зрозумів, і Емілі Тревіс засміялась. Імбер похмуро повертався то до Дікенсена, то до дівчини, та вони обоє тільки головами хитали. Він уже хотів був іти собі, коли дівчина раптом скрикнула:

— О, Джіммі, ходіть сюди!

Джіммі перейшов вулицю. Це був високий, дебелий індіянин, одягнений за модою білих людей, із сомбреро на голові, як у королів Ельдорадо. Він заговорив з Імбером, запинаючись і наче давлячись кожним звуком. Джіммі був з племені сітків і погано знав говірки тих індіян, що жили в глибині країни.

— Він Біла Риба плем'я, — пояснив він каліченою англійською мовою, звертаючись до Емілі Тревіс. — Я розумій його не дуже добре. Він хоче бачити головний білий начальник.

— Губернатора, — підказав Дікенсен.

Джіммі ще поговорив з чоловіком із плем'я Білої Риби, і обличчя його споважніло: знати було, що він дуже збентежений.

— Я гадай, йому треба капітан Александер, — пояснив Джіммі. — Він каже, що вбив білий чоловік, білий жінка, білий хлопчик, що він убив багато білий чоловік. Він хоче вмирати.

— Мабуть, божевільний, — зауважив Дікенсен.

— Як ви сказали? — спитав Джіммі.

Дікенсен показав пальцем на голову й покрутив ним.

— Може, може! — відповів Джіммі і повернувся до Імбера, що весь час вимагав найголовнішого серед усіх білих людей.

До них підійшов полісмен з кінної поліції (у Клондайку вона була спішена). Йому передали Імберове бажання. Полісмен був плечистий, кремезний юнак з сильними стрункими ногами, зростом на півголови вищий навіть за Імбера. У нього були сірі очі з холодним, рішучим виразом, і тримався він з тою свідомістю своєї сили, що переходить у спадковість і виховується традицією. Те, що полісмен був надзвичайно молодий, майже хлопчисько, і його ніжні щоки могли б зашарітись так само легко, як у молодої дівчини, ще більш підкреслювало його мужність.

Імбер тепер дивився на полісмена. Вогник спалахнув у старого в очах, коли він глянув на шрам від шаблі на лиці в полісмена. Своєю

висхлою рукою він доторкнувся юнакові до стегна і погладив його м'язи, що випинались на нозі. Він постукав пальцями йому по грудях, помацав і притиснув м'язи, що вкривали, ніби панциром, плечі полісменові. До їхнього гурту пристали цікаві перехожі — дужі золотошукачі, горяни, пограничани, — усе діти довгоногої і плечистої раси. Імбер перебігав очима з одного на іншого і потім щось голосно сказав мовою племені Білої Риби.

— Що він каже? — спитав Дікенсен.

— Він каже, що всі, як один, як цей полісмен, — переклав Джіммі.

Маленькому Дікенсенові — він же був низький на зріст — неприємно стало, що він спитав про це при міс Тревіс. Полісмен пожалів його і поспішив затерти ніякову паузу.

— Я гадаю, — сказав він, — що, може, щось і є в його словах. Краще я заведу його до капітана, хай він розпитає. Скажи йому, Джіммі, щоб він ішов за мною.

Джіммі знову став дивитися, а Імбер у відповідь щось пробурчав задоволено.

— Спитайте його, Джіммі, — втрутилась Емілі Тревіс, — чого йому треба було, коли він брав мене за руку? І що він тоді сказав?

Джіммі переклав запитання і дістав відповідь.

Він каже, ви не злякались, — пояснив Джіммі.

Емілі Тревіс була задоволена.

— Він каже, що ви не скукум, не дужа, а тендітна, як маленька дитина. Він може свої руки розірвати вас на маленькі шматки. Йому смішно і дивно, як ви можете бути матір'ю таких великих і дужих людей, як цей-о полісмен.

Емілі, не змигнувши, стояла, не спускаючи очей, але щоки їй зашарілись. Маленький Дікенсен зніяковіло почервонів. Полісменове обличчя теж геть усе загорілося.

— Ходімо, — гостро кинув він індіянинові, пробиваючи плечем шлях в юрбі.

Оце так Імбер знайшов дорогу до Казарми, і там своєю волею признався у всьому і звідти вже ніколи не вийшов.

Імбер виглядав дуже втомлено. Він був старий і не мав жодної надії, і це було написано йому на обличчі. Його плечі понуро обвисли, а очі пригасли. Цупке волосся на голові мусило б уже бути біле, але сонце й негоди так спалили його, що пасма ці стали безколірні і безживні. Він був зовсім байдужий до того, що діялось навколо нього. Зала суду була повнісінька шукачів золота й мисливців, і зловісні нотки, що покривали часом гомін притишених голосів, долинали Імберові до слуху, як глухий гомін моря доходить до глибоких печер.

Він сидів коло вікна і вряди-годи байдуже поглядав на безрадісну картину надворі. Небо обложили сірі хмари, мрячив дрібненький дощик. На Юконі саме стояла повінь. Крига вже пройшла, і річка затопила місто. По головній вулиці човнами туди й сюди плавали люди, які ніколи не знали спокою.

Іноді він бачив, як човни — то один, то другий — звертали з головної вулиці на майдан перед Казармами, місце для парадів. Вони зникали під вікнами, і Імбер чув, як люди прив'язували човни до стіни, потім влазили вікном у дім. Вода хлюпотіла у них під ногами, коли вони брели через

нижню кімнату. Потім вони піднімалися сходами і з'являлись у дверях суду — з непокритою головою, у важких морських чоботях, що з них стікала вода, — і приєднувались до юрби в залі.

Всі похмуро втуплювалися в Імбера, наперед смакуючи ту кару, до якої його буде присуджено. Імбер дивився на них і роздумував про їхній спосіб життя, про їхній закон, що ніколи не спить і діє безперервно — і за добрих, і за лихих часів, і в голод, і в повідь, незважаючи на біду, жах і смерть, закон, що, як йому здавалось, не спиняючись, діятиме аж до останніх часів.

Чоловік різко постукав по столі, і розмови вщухли. Настала тиша. Імбер поглянув на чоловіка. Неначебто він був начальник, проте Імбер інстинктом угадував, що інший чоловік, отой з широким чолом, який сидить далі коло столу, — отой був начальник над усіма і над тим, хто стукав. Ще один чоловік підвівся з-за того самого столу. В руках у нього було багато тоненьких аркушів паперу. Він став голосно читати їх. Починаючи кожен аркуш, він відкашлювався, кінчаючи — слинив собі пальці. Імбер, звісно, не розумів того, що той читав, але інші розуміли, і він бачив, що вони були сердиті. Іноді вони були дуже сердиті, а один так оскаженів, що став сипати на Імбера прокльони, короткі й люті, аж доки чоловік за столом постукав і примусив його замовкнути.

Чоловік читав страшенно довго. Його нудно монотонний голос навіяв на Імбера сон, і він задрімав. Коли чоловік скінчив читати, хтось звернувся до Імбера мовою плем'я Білої Риби. Він прочнувся і не здивувався анітрошки, побачивши перед собою сина своєї сестри, молодого хлопця, що багато років тому пішов від них і оселився серед білих.

— Ти не пам'ятаєш мене? — спитав його небіж замість привітання.

— Пам'ятаю, — відповів Імбер. — Ти Гаукан, що пішов від нас. Твоя мати померла.

— Вона була стара, — сказав Гаукан.

Але Імбер уже не чув, і Гаукан поклав йому руку на плече, щоб розбудити його.

— Я буду тобі переказувати, що читав той чоловік. Це історія всіх твоїх злочинів, про які ти, о дурню, розповів капітанові Александеру. Ти слухай і скажи, чи правдиво все записано, чи ні. Такий наказ.

Гаукан, пішовши від своїх, потрапив до місіонерів, і вони навчили його читати й писати. Зараз він тримав у руках ті самі тоненькі аркуші, які голосно читав чоловік за столом і які списав був клерк зі слів самого Імбера, коли він за допомогою Джіммі вперше давав своє зізнання капітанові Александеру. Гаукан почав читати. Імбер деякий час слухав. Потім на лиці його з'явився подив, і він раптом втрутився:

— Це мої слова, Гаукаие. Але вони виходять з твоїх уст, хоч твої вуха не чули їх.

Гаукан задоволено посміхнувся. Волосся йому розчесане було з проділом.

— Це все тут, на папері, о Імбере. Мої вуха ніколи, звісно, не чули цього. Це все з паперу йде через очі мені в голову, а мої губи передають їх тобі. Так воно і йде.

— Так і йде? Усе, виходить, на папері? — Голос Імберів з жаху перемінився на шепіт. Він помацав аркуші пальцями і пильно подивився на списані там літери. — Це велике чаклунство, Гаукане! Ти робиш справжнє чудо!

— Це пусте, це пусте, — зневажливо й гордовито відповів юнак і прочитав навмання з документа: "Того року, перше ніж скресла річка,

прийшов старий чоловік і маленький хлопчик, кривий на одну ногу. Їх я також забив. Старий дуже кричав..."

— Цьому правда, — перебив його Імбер, задихаючись, — він дуже кричав і довго не хотів умирати. Але звідки ти про це знаєш, Гаукане? Може, тобі сказав головний білий начальник? Мене ніхто не бачив, і я сказав йому одному.

Гаукан нетерпляче похитав головою.

— Хіба ж я не пояснював тобі, о дурню, що все це тут, на папері?

Імбер знову пильно подивився на списані чорнилом аркуші.

— Отак мисливець дивиться на сніг і каже: тут учора тільки пройшов кролик; тут під кущем він стояв і наслухався, а потім щось почув і кинувся навтіки; тут він повернув на свій старий слід; тут подався бігти, широко стрибаючи; тут ще хуткіш і ще ширшими стрибками за ним погнала рись; тут, де кігті глибоко вгрузли в сніг, вона скочила дуже великим стрибком; тут ударила кролика й покотилася з ним у сніг; тут далі йдуть сліди самої тільки рисі, слідів кролика немає. Отак, як мисливець дивиться на знаки на снігу і каже, що було тут, а що — там, — так і ти дивишся на папір і кажеш, що ось тут це, а там те і що все це вчинив старий Імбер.

— Точнісінько так, — відповів Гаукан. — А тепер слухай і потримай свого баб'ячого язика за зубами, доки тобі скажуть говорити.

Гаукан довго читав йому його сповідь. Імбер мовчав і думав. А коли Гаукан скінчив, він сказав:

— Усе це мої слова, усі вони правдиві, але я старію, Гаукане, і багато того, що я забув, згадується мені тепер. Треба, щоб начальник знав усе. Насамперед був чоловік, що прийшов з-за Крижаних гір. З ним були

хитрі пастки з заліза, щоб ловити бобрів на річці Білої Риби. Я вбив його. Було потім троє людей. Вони шукали золота на Білій Рибі. Це було давно. Їх я також убив і кинув росомахам. І ще коло П'ятьох Пальців я забив чоловіка — він плив на плоту, у нього було багато м'яса...

Деколи Імбер замовкав, силкуючись краще пригадати; Гаукан тим часом перекладав його слова, а клерк записував їх. Зала мляво слухала ці маленькі трагедії, доки Імбер не згадав про рудого зизоокого чоловіка, що він забив стрілою з дуже далекої відстані.

— Чорт! — скрикнув один з перших рядів. У голосі його чувся гнів і біль. Він теж був рудий... — Чорт! — повторив він. — Та це ж був мій брат, Біл!

І поки тривав суд, через певні проміжки часу в залі чути було його люте: "Чорт!" І ані товариші, ані той, що за столом, не могли примусити рудого замовкнути.

Голова Імберова знову схилилась, очі потьмарились, немов яка заслона відгородила їх від цього світу. Він поринув у свої роздуми і розважав, як тільки може старість розважати над даремними пориваннями молодості.

Потім Гаукан знову розбудив його, сказавши:

— Встань, о Імбере, тобі велять, щоб ти сам сказав, навіщо ти вчинив стільки злочинів, убив стількох людей, а тоді сам прийшов сюди шукати закону?

Імбер насилу підвівся, хитаючись від кволості. Він заговорив тихим, трохи тремтячим голосом, та Гаукан перепинив його.

— Цей старий — божевільний, — сказав він англійською мовою, звертаючись до чоловіка з широким чолом, — він дурниці верзе. Його слова — немов дитячий белькіт.

— Ми хочемо чути його слова, що немов дитячий белькіт, — відказав чоловік з широким чолом, — ми хочемо чути їх геть усі до останнього. Зрозумів?

Гаукан розумів. Імбер блиснув очима: він здогадався, про що розмовляв син його сестри з начальником білих людей.

І тоді він почав свою сповідь, справжній епос темношкірого патріота. Цей епос варто було б вилити з бронзи для науки ще не народженим поколінням. Зала дивно принишкла, а суддя з широким чолом, підперши голову рукою, слухав ніби саму душу індіянина, душу всієї його раси. Чути було тільки глухий низький Імберів голос, що ритмічно чергувався з проразливим голосом перекладача, та ще коли-не-коли, неначе церковний дзвін, лунало здивоване й тужливе: "Чорт!" з уст того рудого.

— Я — Імбер. З плем'я Білої Риби, — почав перекладати Гаукан. У ньому враз прокинулась його природна дикість, а полиск культурності й цивілізації зник з першими звуками і ритмом Імберового оповідання. — Мій батько був Отсбаок, дужий вояк. Коли я був маленький хлопець, наш край огрівало сонце, і радість жила в наших серцях. Люди не були ласі на чужі й невідомі речі і не дослухалися до чужих голосів. Як жили їхні батьки, так і вони жили. Дівчата приязно поглядали на юнаків, а юнаки задоволено дивились на них. Немовлята лежали в матерів коло грудей, а жінки мали широкі крижі і множили наше плем'я. Тоді чоловіки були справді чоловіки: і в мир, і в достаток, і в голод, і в війну — вони були справжні чоловіки.

За тих часів у воді було більше риби, а в лісах — більше дичини. Наші собаки були як вовки, їх гріла густа шерсть, і вони добре витримували морози й бурі. Як було нашим собакам, так було й нам, — ми так само

добре витримували морози й бурі. Коли пеллі приходили до нас, ми вбивали їх, а вони вбивали нас. Бо ми були — чоловіки, ми — плем'я Білої Риби. Наші батьки й батьки наших батьків воювали з пеллі і встановили межі наших земель.

Кажу-бо, як нашим собакам було, так і нам. Аж ось одного дня прийшов до нас перший білий чоловік. Він приволікся до нас по снігу і повз на всіх чотирьох. Шкіра в нього була міцно напнута, а з-під неї стирчали кістки. Ще ніколи не було в нас такого чоловіка, і ми дивувалися, з якого він міг бути плем'я і з якої сторони. Він був кволий, дуже кволий, як маленька дитина. Отож ми дали йому місце коло вогнища, теплі шкури, щоб було на чому лежати, і нагодували його, як годують маленьких дітей.

З ним був собака, такий завбільшки, як троє наших, і той був теж кволий. Шерсть у нього була коротка і мало гріла, а хвіст відмерз, і кінчик відпав. Ми й його, цього чужого собаку, також нагодували й поклали коло вогнища і відганяли наших собак, бо вони б загризли його.

Оленина й сушена риба допомогли, і чоловік та собака набиралися сили, погладшали й духом ожили. Чоловік став вигукувати різні слова, сміявся і з старих і з молодих і зухвало поглядав на дівчат. Собака почав гризтися з нашими собаками і, дарма що був виніжений і з короткою шерстю, проте, загриз трьох наших собак в один день.

Коли ми спитали цього чоловіка, з якого він плем'я, він сказав: "У мене багато братів", — і засміявся недобрим сміхом. А коли він зовсім подужчав, то пішов од нас, а з ним пішла й Нода, дочка нашого ватага. Незабаром після цього одна наша сука ощенилась — і ніколи ще в нас не було таких цуценят, головатих, короткошерстих, з грубими щелепами і таких безпорадних. Я добре пам'ятаю свого батька, Отсбаока, дужого чоловіка. Його лице потемніло з гніву, коли він побачив безпорадність цих цуценят. Він узяв каменюку — раз... раз — і цуценят не стало. А за два літа повернулась до нас Нода з маленьким хлопчиком на руках.

Це був початок. Тоді прибув другий білий чоловік з короткошерстими собаками. Їх він залишив у нас, а собі виміняв у брата моєї матері Ку-Со-Ті шість наших найдужчих собак на дивного револьвера, що стріляв шість разів підряд і дуже-дуже швидко. Ку-Со-Ті дуже вихвалявся цим револьвером і сміявся з наших луків і стріл, узиваючи їх "бабською зброєю". З револьвером у руці він пішов проти лисого ведмедя. Тепер ми знаємо, що не годиться полювати на ведмедя з револьвером, а тоді звідки ми могли знати? І як це міг знати Ку-Со-Ті? Він сміливо пішов проти ведмедя й вистрілив з револьвера шість разів. Лисий тільки забурчав і розчавив йому груди, наче яйце, а з голови його потік мозок, як мед із стільника. Ку-Со-Ті був умілий мисливець, і нікого не лишилось, хто приносив би м'ясо його жінці й дітям. Нам усім було дуже тяжко, і ми сказали: "Те, що добре для білих людей, для нас погано". І цьому була правда. Білих людей багато, і вони гладкі, а нас через них стало мало, і ми схудли.

Прийшов і третій білий чоловік з великою силою різних чудесних речей і всяких харчів. Він виміняв у нас двадцять найкращих собак і подарунками та обіцянками звабив і забрав із собою в далеку невідому путь десятеро наших молодих мисливців. Казали потім, що вони загинули в снігах Крижаних гір, де ніколи ще не бувала людина, а може, й у Горах Мовчання — за краєм землі. Але хоч як там не було, а тільки плем'я Білої Риби ніколи більше не бачило ні тих молодих мисливців, ні тих собак.

І що не рік, то приходили все нові й нові білі люди, приносили подарунки і забирали з собою наших хлопців. Часом вони повертались і оповідали дивні речі про небезпеки та про важку працю в тих краях, що за землею пеллі, а часом і зовсім не повертались, і ми сказали: якщо вони не бояться за життя, ці білі люди, то це тому, що в них багато життів. А нас, людей плем'я Білої Риби, мало, і наші молоді хлопці не повинні більше йти від нас. Проте вони йшли. Ішли й дівчата. Ми були дуже розгнівані.

Правда, ми їли борошно, солону свинину, а також пили чай, що нам дуже сподобався, тільки, коли ми не мали чаю, нам було дуже кепсько, ми ставали скупі на слова і швидкі на гнів. Так поступово ми почали жадати тих речей, які нам привозили на обмін білі люди. Обмін! Обмін! Увесь час самий тільки обмін! Одної зими ми продали наше м'ясо за годинники й дзигарі, що не хотіли йти, за терпуги, що були стерті, і за нічого не варті револьвери без набоїв. І тоді прийшов голод, у нас не було м'яса, і сорок чоловік померло, не дочекавшись весни.

"Ми тепер стали виснажені, — казали ми, — і плем'я пеллі нападе на нас і захопить нашу землю". Але як було з нами, так було і з ними. Вони були такі самі виснажені й не могли йти проти нас.

Мій батько, Отсбаок, дужий вояк, був тепер старий і вельми мудрий. От він і сказав ватагові: "Дивись! Наші собаки нічого не варті. У них немає густої шерсті, немає сили. Вони бояться морозу й дохнуть від роботи. Ходімо в селище і перебиймо їх. Лишімо тільки сук вовчої породи. На ніч відв'яжемо їх, щоб вони могли спаруватися з дикими лісовими вовками, і у нас знову буде порода дужих собак з теплою шерстю".

Батькової поради послухались, і ми, плем'я Білої Риби, уславились своїми собаками, найкращими в цілому краї, але тільки собаками — не людьми. Кращі з наших молодих хлопців та дівчат покинули нас і пішли з білими людьми в далекі місця. Дівчата часом вертались до нас старі й знесилені, як Нода, а часом і зовсім не вертались. Молоді хлопці, коли й приходили знову посидіти біля нашого вогнища, то в них були вже погані звичаї, погані слова, вони пили якесь погане питво, днями й ночами гуляли в карти. На серці у них завжди було неспокійно, і на перший поклик білих вони знову йшли від нас не знати куди.

У них не було ні послуху, ні поваги, вони знущалися з давніх звичаїв, глузували у вічі з ватагів і шаманів.

Кажу-бо, стали ми кволим народом, ми — плем'я Білої Риби. Ми віддали наші теплі хутра й шкури за тютюн, за віскі, за тонкі бавовняні тканини, в яких ми тремтіли з холоду. До нас прийшла хворість, і чоловіки й жінки стали кашляти та обливатись потом у довгі ночі, а мисливці, ідучи слідом звіра, випльовували кров на сніг. То в одного, то в другого бухала з горла кров, і він умирав. Жінки стали мало родити, і діти народжувались слабосилі й хоровиті. Потім прийшли до нас від білих людей ще й інші хвороби, яких ми не знали й не розуміли. Віспа, кір — так, я чув, їх називали. І ми вмирали від них, як умирають лососі в тихих протоках після нересту, коли їм уже ні задля чого жити.

Але ось що дивно! Білі люди приходили до нас як подих смерті. Усі їхні звичаї призводять до смерті, вони дишуть нею, а проте самі вони не вмирають. У них віскі, тютюн, короткошерсті собаки; у них усякі хвороби — віспа, кір, кашель, кров з горла; у них біла шкіра, у них револьвери, що стріляють шість разів підряд і нічого не варті. Та дарма: з усіма своїми хворобами вони гладшають, і гараздують, і накладають свою важку руку на цілий світ, і топчуть собі під ноги інші народи. А їхні жінки, матері їхніх чоловіків, ніжні, як маленькі діти; такі тендітні, але живучі. З кволості, хоровитості й випещеності народжується сила, могутність і влада. Вони або боги, або дияволи, не знаю. Та й що можу знати я, старий Імбер, з плем'я Білої Риби? Одне тільки я знаю, що їх не можна зрозуміти, цих білих людей, вічних мандрівників і войовників.

Кажу-бо, в лісі лишалось щораз менше дичини. Правда, у білих людей добрі рушниці, і б'ють вони далеко, але яке з них пуття, коли вже нема чого бити? Коли я був хлопчиком, на землі Білої Риби лосі водились на кожному горбі, і щороку приходила сила оленів. А тепер мисливець може ходити десять днів, і жоден лось не потішить його очей, а оленів-карібу й зовсім уже немає. Невелика ціна рушниці, кажу, хоч вона й далеко б'є, коли нічого бити.

І я, Імбер, думав про це все, дивлячись, як плем'я Білої Риби, і плем'я пеллі, і інші племена в нашім краю переводились, як переводилась дичина в лісах. Багато й довго я думав, розмовляв з шаманами і з

мудрими старими людьми, ішов далеко з селища, щоб ніщо не відвертало мене від моїх думок, не їв м'яса, щоб не обтяжувати шлунка, який заважав би мені бачити й чути. Я довгими годинами просиджував у лісі і, широко розкривши очі, сподівався якогось знаку і напружено слухав, чи не почую слушного слова. Темної ночі я ходив сам-один на берег річки, де стогнав вітер і шуміла вода, і шукав мудрості в привидів колишніх шаманів, що повмирали й живуть у деревах.

І ось одного разу, неначе примара, прийшли до мене короткошерсті, огидні собаки, і все мені стало зрозуміле. За мудрою порадою Отсбаока, мого батька й дужого вояка, наші собаки зберігали чистою свою вовчу породу, і тому вони були витривалі в роботі і шерсть у них була тепла. Я вернувся в селище і вдався до чоловіків зі словами: "Це плем'я білих людей — велике плем'я, — сказав я. — Мабуть, у них немає вже м'яса на їхній землі, і тому вони приходять до нас загарбати нашу землю. Вони зробили нас кволими, і ми вмираємо. Вони — ненажерливе плем'я. На нашій землі вже немає дичини, і коли ми хочемо жити, то треба зробити з ними так, як ми зробили з їхніми собаками".

Я багато говорив і радив боротись. Люди з плем'я Білої Риби слухали, одні казали так, інші — інак, а декотрі говорили зовсім недоречні й непотрібні слова, і ні в кого не знайшлось сміливого слова про подвиги й про боротьбу. Проте в той час, як молодь була квола, наче вода, і налякана, я помітив, що старі сиділи мовчки і в очах їм виблискували вогники. Пізніше, вночі, коли село заснуло і ніхто не міг нічого бачити, я повів старих людей у ліс, там ми ще погомоніли, і всі прийшли до згоди. Ми згадали незабутні молоді літа, коли земля була вільна, скрізь було розкішшя й добробут, радість і сонячне світло. Ми побратались, обіцяли берегти нашу тайну і заклялися страшною присягою визволити нашу землю від лихого плем'я, що напало на неї. Звісно, ми були дурні, але як могли ми що-небудь знати, ми, старі люди з плем'я Білої Риби?

І, щоб підохотити всіх, я почав першим. Я чатував на березі Юкону, поки показався перший човен. У ньому було двоє білих. Я підвівся й підніс руку. Вони змінили напрям і підпливли до мене. Той, що сидів на

носі, підняв голову, щоб спитати, чого мені треба. Моя стріла просвистіла в повітрі і, вдаривши його просто в горло, відповіла йому за мене. Другий, на кормі біля весла, не встиг прикласти до плеча рушницю, як я простромив його списом — ще два списи у мене лишилося.

— Це перші, — сказав я старим, коли вони зібрались круг мене. — Ми зберемо старих людей з усіх племен, потім ми приєднаємо молодих, тих, в яких ще лишилась сила, і діло піде жвавіше.

Забитих ми покидали в воду, а човна, — добрий був човен, — спалили. Речі всі також спалили, тільки перше переглянули їх. Це були ремінні торби, і коли ми порозрізали їх ножами, то побачили в них багато, багато паперу — такого самого, як оце ти читав, Гаукане. Тих значків, що на ньому були, ми, звісно, не розуміли і дуже дивувались, розглядаючи їх. Тепер я став мудрий і знав, що то були людські слова, як ти мені сказав.

Коли Гаукан кінчив перекладати розповідь про човен, в кімнаті почувсь гомін і легкий рух. Хтось голосно сказав:

— Це та пошта, що пропала в дев'яносто першому році, її везли Пітер Джеймс і Ділені. Останнім бачив їх Метьюз на озері Ле-Барж.

Клерк старанно писав, не відриваючись, і до історії Півночі прилучився новий розділ.

— Мені вже мало чого лишилося сказати, — повільно промовив Імбер. — Усе, що ми зробили, все тут на папері. Звичайно, ми були старі люди й не розуміли. Я, Імбер, і зараз не розумію. Ми потай вбивали далі, і ніхто не знав, що це ми. Постарівши, ми стали хитрі і зрозуміли, що справа йде краще, коли не поспішаєш. Коли білі люди прийшли до нас із похмурими поглядами й гострими словами і забрали шестеро наших молодих хлопців, закувавши їх у залізо, ми зрозуміли, що треба вбивати

якнайдалі від нашої землі. Один по одному ми порозходились у далекі, незнані краї — хто за водою, а хто проти води. Це було нелегко нам, бо хоч які ми були рішучі й сміливі, страх перед далекими, незнайомими місцями був найстрашніший для нас, старих людей.

Отже, ми вбивали й убивали, без поспіху і дуже хитро. Убивали в Чілкуті і біля Дельти, від гірських перевалів аж до моря, скрізь, де тільки білі люди таборилися або торували собі шлях. Ми їх убивали, проте користі від цього не було. З-за гір приходили нові, їх усе більшало, а ми старішали, і нас усе меншало. Пам'ятаю, коло Оленячого переходу був табір білого чоловіка, такого маленького. Троє старих напали на нього, коли він спав. Другого дня я натрапив на всіх чотирьох. З них один лише білий ще дихав і мав ще стільки духу, що встиг прокляти мене перед смертю.

Так вони й гинули, старі люди, один по одному. Іноді звістка про смерть кого з них доходила до нас через довгий час, а іноді й зовсім не доходила. Старі люди з інших племен були кволі й полохливі і не хотіли приєднуватись до нас. Час минав, і от лишився один тільки я, Імбер, з плем'я Білої Риби. Мій батько був Отсбаок, дужий вояк. Плем'я Білої Риби — більше нема. Із старих людей лишився тільки я один, а молоді — пішли. Хто оселився в племені пеллі, хто в племені лососів, а найбільше пішли до білих людей. Я вельми старий і дуже втомлений. Дарма я змагався з законом, і ти маєш слушність, Гаукане, тепер я прийшов сюди шукати закону.

— О Імбере, ти справді дурень, — тільки й сказав Гаукан.

Та Імбер уже не чув його. Він заглибився в свої думи. Суддя з широким чолом також задумався. Перед ним велично проходила його раса, закута в сталь і панцир, раса законодавців, що тримала в своїх руках долю цілої низки народів. Він бачив червоно-мерехтливу зорю її народин серед темних лісів і мовчазних морів, її повний розквіт, кривавий і червоний, до яскравого в своїм тріумфі полудня: бачив, як на узгір'ях, де вже впали вечірні тіні, криваво-червоні піски поволі зникали

в нічній темряві. І над усім цим він бачив закон, немилосердний і могутній, неухильний і непорушний, — величніший, ніж ті мізерні людські істоти, що виконують його і що їх він розчавлює, і куди сильніший, ніж він, суддя, серце якого промовляло за милосердя.